

15.

Témakör: A szöveg

Tétel: A szövegösszetartó erő: a globális és lineáris kohézió

Szövegtani ismeretek

A szöveg

A beszéd legnagyobb egysége, a kommunikáció eszköze. A szöveg mindig teljes, egész üzenetet tartalmaz. A mondat a közlés alapegysége, amely láncszemszerűen illeszkedik a nagyobb egységbe, a bekezdésnyi szövegbe. Különálló (szabad) mondatokból és szorosan egymáshoz kapcsolódó mondatokból, tömbökből épül fel a bekezdés, a szöveg mikroszerkezetének legmagasabb egysége. Bekezdésnyi szövegegységek alkotják a teljes szöveget.

A szövegösszetartó erő (kohézió):

A szöveget a mondatok véletlen halmazától az összetartó erő (kohézió) különbözteti meg. Ezt a közlésfolyamatban betöltött azonos szerep, a szöveget alkotó elemek jelentésének szerves összefüggése és a szerkezeti összekapcsoltság biztosítja.

A szövegkohézió (= szövegösszetartó erő) tényezői:

- a mondatok jelentésbeli kapcsolatai
- a szöveg nyelvtani kapcsolatai
- a szövegalkotást és befogadást meghatározó nem nyelvi elemek

Globális kohézió: a szöveg egészére ható összetartó erő. (átfogó, az egészre vonatkozó= globális).

A szöveg jellemző vonása a teljes szövegre kiható szövegösszetartó erő, a globális kohézió. A cím, a témához kapcsolódó kulcsszavak, ezek hálózata, a szöveg egységes stílusa és a szöveget átszövő tartalmi-logikai kapcsolatok összetartják a szöveg egészét.

Tehát:

A globális kohézió = a szöveg egészét összetartó jelentésbeli eszközök

- a) téma – a kulcsszavak adják a szöveg témahálózatát
- b) tartalmi-logikai viszonyok, ide tartozik a szöveg tagoltsága, szerkezeti felépítése
 - lineáris -időbeli, térbeli logikai - bevezető (téma meghat.), résztémák, befejezés
 - párhuzamosság – ellentétezés, ismétlődés – pl. keretes szerkezet
 - képzettársításos (asszociatív)
- c) cím
- d) a szöveg egységes stílusa
- e) a szövegben érvényesülő nézőpont (= ki beszél)
- f) szövegfonetikai eszközök: mondat-, szakaszhangsúly, szünet, beszédtempó, hanglejtés

Lineáris kohézió: a szövegegységek láncszerű összekapcsolását jellemzi. (lineáris: egyenes vonalú -időbeli, térbeli logikai).

A szöveg mondatainak linearitását jelentésbeli és nyelvtani kapcsolóelemek teremtik meg. Jelentésbeli kapcsolóelemek: ismétlések, rokon értelmű szavak, fölérendelt fogalmak, ellentétes fogalmak, téma-réma kapcsolatok. A téma - réma: A mondatokat alkotó szavakat, szó szerkezeteket a közlésfolyamatban betöltött szerepük szerint két részre oszthatjuk. A már ismert információt hordozó, ismétlődő nyelvi jelek együttese a téma, az új információt

tartalmazó elemek alkotják a rémát. A réma a következő mondatban témává válik, hiszen az előrehaladás a kommunikációs folyamatban csak így biztosítható.)

Tehát:

Jelentésbeli kapcsolóelemek:

- a) a mondatok közti jelentéstani kapcsolatok: - a szöveg mondatai a mellérendelés szabályai szerint kapcsolódnak: kapcsolatos, ellentétes, választó, ok-okozati (magyarázó és következtető)
- b) a téma-réma viszony - pl. lineáris témafejlődés – az első mondat rémája (új elem) a második témája (ismert) lesz , egy főtémából levezethetők az egyes mondatok témái, visszatérő téma ...
- c) a kulcsszavak adják a szöveg témahálózatát
- d) izotópia (izotópok = a szöveg témájára visszaütő szavak, kifejezések használata) – fő eszköze a szinonimitás = rokonértelműség, kulcsszavak ismétlése, metaforikus körülírás, ismétlés, sejtetés
- e) témaváltás eszközei – átkötés - fejezetösszegzés, előreutalás vagy asszociatív kapcsolódás

Nyelvtani kapcsolóelemek (más néven grammatikai eszközök)

- a) a határozott névelő – már korábban megjelölt, ismert dologra mutat rá
„Tegnap sikerült felvenni egy énektanárt. A tanár még ma tanítani kezd.”
- b) névmás pl. „Úgy csinált”
- c) anafora= visszautalás „A költő két kötetet is megjelentetett. Egyiket sem fogadta megértően a kritika.”
- d) katafora= előreutalás „Kezdetben teremté Isten az eget és a földet.”
- e) deixis = rámutatás pl.ez,az,itt
- f) egyeztető toldalékok: igeragozás, birtokviszony,
- g) kötőszók = konnektorok (és, de, pedig ..., a hiányzó, de odaérthető kötőszók is)
- h) ellipszis – elhagyás, hiány „A tanár jól felkészítette a diákokat. A vizsgán jól szerepeltek.”